

Ocene in poročila o publikacijah in razstavah

Publikacije

Jože Žontar, Arhivska veda v 20. stoletju, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2003, 143 strani.

Ko sem konec minulega leta listal po še svežem delu Jožeta Žontarja, sem svoje prve vtise strnil v dve besedi: obvladljivo in pregledno. Tisto torej, kar od učbenika na vsaki stopnji izobraževanja tudi najprej pričakujemo, a žal pogosto pogrešamo. Obvladljivo v pomenu ne prevelikega obsega in ne nazadnje priročnega formata, pregledno pa glede na razdelitev vsebine in zlasti glede na lahko najdljivost iskanih informacij.

Čeprav sem vedel, da prof. Žontar pripravlja učbenik, si pravzaprav nisem natanko predstavljal, kakšna bo njegova narava in komu bo v prvi vrsti namenjen. Bo to prvi slovenski (izključno) visokošolski učbenik arhivistike ali predvsem še eden v vrsti pripomočkov za arhiviste in delavce, ki imajo opraviti z dokumentarnim gradivom? Avtor tega nikjer izrecno ne pove, ne z naslovom ne v uvodu in ne v samem besedilu. Pravzaprav gre za kombinacijo obojega, ne da bi imelo delo ambicijo zaobjeti vso kompleksnost arhivske problematike preteklega stoletja – stoletja, ki ga moremo glede na razvoj vede imenovati kar "stoletje arhivistike".

V strnjeni pregledni obliki, na dobrih 120 straneh osnovnega besedila so pred nami štirje vsebinski sklopi: osnovni pojmi, varstvo gradiva, njegove zvrsti ter usposabljanje in uporaba – sklop, ki ga lahko glede na obseg označimo kot težiščnega. Kot že v Žontarjevem srednješolskem učbeniku izpred dvajsetih let (Arhivistika, Ljubljana 1984) se v posameznih poglavjih posrečeno prepletata dve vzporedni zgodbi. Imenujmo ju splošni del (o razvoju in izkušnjah arhivske vede v tujini) in del, ki govori o domačih – slovenskih razmerah. Podobno se prelivata in dopolnjujeta teorija in praksa – na eni strani normativi in na drugi njihovo udejanjanje vključno z odmiki v praksi. V primerjavi s prejšnjim – srednješolskim učbenikom je avtor nekatere pojave in procese tokrat lažje komentiral izključno s stališča stroke, pri tem pa mu je

bila nesporno v pomoč tudi časovna distanca. Hkrati pa prof. Žontar ni kritičen le do minule prakse, zakonodaje in – kot pravi sam – do "dvojnih meril" v preteklosti, ampak denimo komentira še povsem sveže, v praksi komaj preizkušene zakonodajne akte.

Značilnost dela, ki je nikakor ne smemo prezreti, je torej njegova aktualnost. Knjiga namreč ponuja osvežene podatke s pomlajenim pregledom domače in tuje literature, ki, razen temeljnih del, v glavnem ni starejša od enega desetletja. Za bralca – v mislih imam zlasti študenta, a tudi pedagoga in arhivista – je posebna odlika knjige osebno in stvarno kazalo, saj daje delu polno učbeniško uporabnost. Če kazala že lep čas tudi v našem prostoru postajajo nepogrešljivi sestavni del visokošolskih učbenikov, jih pri učbenikih iz zgodovinske stroke praviloma pogrešamo. Tako je Žontarjeva "Arhivska veda" opremljena z osnovnim instrumentarijem, ki pride še posebej prav pri predizpitnem utrjevanju znanja in je nasploh zelo koristen za vse uporabnike, ko želijo v kar najkrajšem času priti do iskane osnovne informacije.

Za vse zahtevnejše uporabnike – med temi bodo od študentov predvsem podiplomski študenti – je nadvse koristen in uporaben pregled literature. Kot posebej praktično in premišljeno rešitev velja s tem v zvezi poudariti tematsko oz. fizično razdelitev bibliografije. Čeprav knjiga ni obsežna, pregled literature ni enoten – skupen na koncu knjige, temveč razdeljen na skoraj toliko delov, kolikor je v knjigi poglavij, in sledi vsakemu posebej. Le pri nekaj krajših poglavjih, denimo pri obravnavanju oblik gradiva, ga iz neznanega razloga pogrešamo, a bi bil tudi tu zaželen.

Kar zadeva vsebinsko uporabnost knjige v visokošolskem procesu, bi opozoril predvsem na dvoje. Prvič, avtor na jedrnat način in hkrati z vso potrebno preciznostjo podaja pregled razvoja arhivske stroke in prakse zadnjega stoletja s posebnim oziranjem na domači prostor in aktualne razmere. Študentu tako odslej za pridobitev temeljnega znanja o arhivistiki doma in v tujini ne bo več potrebno v tolikšni meri posegati po raznih parcialnih razpravah in člankih, raztresenih po periodičnem tisku.

Na drugi strani pa delo prof. Žontarja študentov ne bo povsem zadovoljilo, saj od uporabnika ponekod vendarle zahteva določeno, celo specifično predznanje ali že kar delovne izkušnje. V prvi vrsti mislim na vizualne predstave o gradivu in pripomočkih za uporabo, ker jih knjiga ne ponuja. Če je pri obravnavi posameznih zvrsti gradiva še moč pričakovati, da si je študent ustrezno znanje oz. predstave medtem že pridobil, na primer pri uvodu v študij zgodovine in pomoznih zgodovinskih vedah, takšna predpostavka ne velja, denimo, za arhivske pripomočke, zlasti spisovne evidence, za odbiranje in popisovanje arhivskega gradiva. Ta del knjige ostaja brez ustreznih slikovnih prilog in konkretnih primerov za študenta teže razumljiv. Za ustrezno razumevanje snovi bo uporabnik skratka pogrešal priloge, kakršne vsebuje srednješolski učbenik Arhivistika izpred dvajsetih let.

"Arhivska veda v 20. stoletju" oznako visokošolski učbenik vsekakor zasluži, saj, kot rečeno, presega uporabnost in preglednost slovenskih zgodovinskih učbenikov, kakor tudi obeh dosedanjih temeljnih arhivističnih učnih pripomočkov. Tako se je že v tem študijskem letu znašla prav pri vrhu predpisane literature za predmet Arhivistika na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, četudi ne more povsem nadomestiti drugih, že doslej priporočenih temeljnih del. Upravičeno pa lahko pričakujemo, da bodo generacije študentov po knjigi posegale dlje in vsaj tako množično kakor po njenih prej omenjenih predhodnikih.

Boris Golec

Razstavljanje arhivskega in knjižničnega gradiva ter likovnih del na papirju: Standardi materialnega varovanja, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2004, 224 strani.

Muzeji, galerije, arhivi, knjižnice in druge ustanove predmete likovne in kulturne dediščine, ki jih zbirajo in hranijo, pogosto tudi razstavljajo, s tem pa omogočajo izobraževanje širše javnosti. Ob tem lahko nastanejo številne poškodbe na razstavljenem gradivu, če v pripravo razstave vključeni strokovnjaki ne poskrbijo za dovolj visoko stopnjo varnosti. Med najbolj ogroženim so listine in knjige na papirju in pergamentu, fotografije in novejša papirna gradiva iz 20. stoletja. Prav problemu predstavitve in konservacije tega gradiva pred razstavljanjem ter med njim in po njem je bil namenjen mednarodni simpozij *Razstavljanje arhivskega in knjižničnega gradiva ter likovnih del na papirju, Standardi materialnega varovanja*, ki je potekal 5. in 6. junija lani. Letos je pod okriljem Arhiva RS in Ministrstva za kulturo RS izšel še zbornik razprav z enakim naslovom. V njem so objavljeni referati vseh predavateljev. Obsežna publikacija –

urednica je dr. Jedert Vodopivec, vodja Centra za konserviranje in restavriranje papirja Arhiva RS – vključuje prevode vseh člankov v slovenščino oziroma angleščino, tako da je dostopna tako našim kot tujim bralcem.

Poleg slovenskih strokovnjakov iz Arhiva RS, Narodne galerije, Narodnega muzeja ter Narodne in univerzitetne knjižnice so se simpozija udeležili priznani strokovnjaki iz uglednih ustanov Evrope. Na spremembe v razumevanju pomembnosti varovanja papirnega gradiva je že v uvodni besedi opozorila dr. Nataša Golob, strokovnjakinja za kodikologijo s Filozofske fakultete v Ljubljani, ki je zapisala: "Prav gotovo bi pred nekaj desetletji z dosti manj skepse javnosti pokazali tudi najbolj dragocene stvaritve in bi se zadovoljili z ne posebno strogimi varnostnimi in klimatskimi pogoji ... Danes bi skrbni lastniki ne dovolili razstavljanja dragocenih objektov in izobraženi kustosti ne bi pristali na razstave, ki bi objektom morebiti škodile." Strokovnjaki se vse bolj zavedajo, da bi bilo potrebno vzpostaviti skupne standarde, ki bi omogočali enotno ravnanje z objekti likovne in kulturne dediščine ne glede na državo. Nekaj poskusov je že bilo narejenih, toda enotnega merila za zdaj še ni. Lanski simpozij je poskus povzetka dosedanjih znanj in določil, daje pa tudi nove predloge za izboljšanje ravnanja z dragoceno dediščino, da bi ta ostala čim dlje nepoškodovana. Zavedati se je treba, da številne ustanove po svetu ne morejo izpolnjevati vseh določil uveljavljenih standardov, kljub temu pa jih lahko imajo za smernice nadaljnjega razvoja. Kar zadeva zahteve za upoštevanje dogovorov med dvema ali več ustanovami, ki si izmenjujejo gradivo, se mora matična ustanova najprej vprašati: "Ali smo sposobni izpolnjevati te standarde? Kakšne so naše razmere za skladiščenje?" kot poudarja Ted Steemers, predsednik ICA/CPTA, mag. Mojca Jenko, vodja Dokumentacijskega oddelka v Narodni galeriji pa opozarja, da je pri pripravi razstave nujno potrebno sodelovanje strokovnjakov, zaposlenih v muzejih, galerijah, arhivih in knjižnicah, ter zunanjih sodelavcev.

Ustanove po svetu organizirajo vse več razstav, ki zahtevajo potovanje izbranih predmetov. Izposoja, prevoz, razmere v razstavnih prostorih lahko povzročijo nepopravljive poškodbe. Da bi čim bolj zmanjšali tveganje, je treba natančno načrtovati posojanje, prevoz, čas razstavljanja, določiti stopnjo svetlobe in vlage, ki je za predmete še dopustna. Prav svetloba je eden izmed dejavnikov, ki najmočneje poškodujejo občutljivo arhivsko gradivo. "Varne osvetlitve ni," poudarja Zoran Milić, vodja konservatorskega oddelka Narodnega muzeja Slovenije: "Stopnja poškodb je odvisna od dovzetnosti materiala za svetlobne poškodbe, valovnih dolžin svetlobe, stopnje osvetljenosti in časa osvetlitve." Osvetljenost papirja ne sme presegati 50 luks, koliko časa na leto je lahko osvetljen določen predmet, pa je odvisno od njegove občutljivosti. Svetloba seveda vpliva tudi na črnila in druga barvila – ta lahko sčasoma zbledijo ali pa nastanejo kake druge spremembe. Posebno obravnavo zahteva tudi pergament, ker je še bolj občutljiv. Če je